

ביאורים

חלק מרכזי מעבודת ה' של האדם מישראל מתמקד בלימוד התורה וקיום מצוותיה. רבנו בחיי דן בסוגיית היחס לתורה באמצעות חלוקה לעשר מדרגות, מהתחתונה ועד למצב השלם ביותר. הקבוצה הראשונה כוללת אנשים שמאסו בתורה בגלל שהתייחסו אליה כאל ספר חוקים אנושי. יחס זה הביא אותם להתייחס לתורה בלזלול ובביטול. רבנו בחיי מגנה את הקבוצה הזאת בצורה חריפה ומבאר שהדבר שהביא אותם לדעה נפסדת זו הוא טפשות ותאוה המסמים עיניהם מלראות דבר מלבד מבטם המצומצם והקטנוני. **הקבוצה השנייה** מודה שאין להכחיש את הניסים והמופתים שנמסרו במסורת האומה אלא שדבר זה לא מנע מהם להסתפק באמינות התורה. לדבריהם, הבורא אמנם עשה ניסים לנביא, אלא שהמסר המוסרי - הנבואה, היא חידוש אנושי של הנביא עצמו ולא נאמרה לו מפי הבורא. מסקנתם למעשה זהה לזו של הקבוצה הראשונה: התורה היא ספר חוקים אנושי שמטרתו ליצור סדר בחברה ואין ליחס לציוויה שכר ועונש הנובעים מהשגחת ה'. עם טענה זו מתמודד רבנו בחיי בשני דרכי הסבר, האחד על דרך השלילה והשני על דרך החיוב. בדרך השלילה הוא מבאר שהעובדה שישנם ניסים הנובעים מהשגחת הבורא מחייבת את ההשגחה בשכר ועונש. ראשית, כי לא יתכן שהבורא יעשה ניסים כדי להוכיח את אמינות דברי הנביא לבני אדם, בעוד בפועל, הנביא משקר ואומר בשם ה' דברים שהמציא מליבו. נוסף לכך, אם נאמר שהבורא אינו יוצר קשר עם עולמו, הרי הניסים אינם פחות פלאיים מהדיבור עם הנביא ומסירת הנבואה אליו. על דרך החיוב מבאר רבנו בחיי שכאשר ברור לנו שהנביא אמנם נושא בפיו את דבר ה', אזי אנו מחויבים להקשיב לו, שכן אין ה' עושה מעשה נס והשגחה על ידי אדם מעולה שכזה ללא סיבה וטעם אלא רק כדי ליצור סדר חברתי תקין.

הרחבות

• תורה מן השמים

והעיר הנביא להנהיגם במה שצריך להם מן החקים, ונתן לו אותות ומופתים לשמע דבריו ולקבל חקיו. רבנו בחיי עומד על העובדה שיש הטוענים שהתורה היא פרי יצירתם של הנביאים.

בתורה נאמר: "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ד' אלהיך בחורב..." [דברים ה, ט-י]. הרמב"ן רואה בפסוקים אלו מצוות עשה ולא תעשה לזכור תמיד את מעמד הר סיני, מכיוון שבמעמד זה התברר למעלה מכל ספק שמשה רבנו לא בדה התורה מליבו אלא אמר הכל מפי השכינה, שהרי שמעו ישראל באוזניהם את הקב"ה מדבר עם משה ומוסר לו את עשרת הדברות [פירושו הרמב"ן לתורה שם, השגות הרמב"ן לספר המצוות של הרמב"ם].

דברים מעין אלו אומר גם ריה"ל: "והנה שמע העם דבור אלוהי מפורש בעשרת הדברות שהן אמות המצוות ושרשיהן... את עשרת הדברות האלה קבלו המוני העם לא מיחידים ולא מנביא יחיד כי אם מפי האלוה. אמנם לא היה בו בעם כוח ככוחו של משה לראות את המראה הגדול ההוא פנים בפנים אך מן היום ההוא והלאה האמין העם כי משה ע"ה יבואהו הדבור מעם האלוה" [כחורי א, פז].

לעילוי נשמת אלי אקוקה בן מזל וחביב ז"ל

אך דעות אנשי התורה באמונתם וקבלת עבודת יי' יתברך הם על עשר מדרגות.

מדרגות האמונה
בתורה
מואסי התורה

תחלתם, אנשים נשא אותם הסכלות גם גבר התאוות עליהם למאס בתורה, וקשבו אותה כמנהיגים שמנהיגים בהם האמות, וכחקים שמנהיגים בהם הכסילים^ו, מפני גבר התאווה על שקלם ועבי טבעם. ואינם נכנסים תחת על התורה, ולא נמשכים בעבודת השקל, מפני שהם חפצים בהפקר, ובכמותם אמר החכם (משלי יח, ב): "לא יחפץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו".

המסתפקים
באמינות התורה

והמדרגה השנייה, אנשים לא יכלו לדחות האותות ולהכחיש המופתים אשר נראו על ידי הנביאים, מפני פרסומם, אלא שנסתפקו באמתת התורה, ואמרו דברים קרובים לדעת מי שהקדמנו זכרם, שהאלהים רצה להורות את בריותיו דרך שיטתן בו ענינם בעולם הזה, והעיר הנביא להנהיגם^ז במה שצריך להם מן החקים, ונתן לו אותות ומופתים לשמע דבריו ולקבל חקיו. ואינם מאמינים בגמול ועונש.

ואני רואה לבאר מה שיש עליהם מן התשובות בקצרה על דרך המניעות^ח וההספקמה^ט.

הבורא לא יעשה
מופת למכוב

על דרך המניעות, כי הבורא נעלה ומרום לשנות מנהג^י למי שמכזב עליו^י ויאמר בשמו מה שלא אמר, ואם הוא מיישר אותם^י בכזבו על האלהים אל אלהים, כי אין החזון^י הנראה אל הנביא יותר נפלא וקשה משנות המנהג לו.

ראוי לסמוך על
בחירת הבורא

ועל דרך ההספקמה, אלו^י היה מתברר בראיה ברורה שהוא כן^י, היה מן הדין להמשיך אחריו^י, כי אין הבורא יתברך משנה מנהג ולא מראה מופת על ידי מי שאינו יודע הדרך הטובה והישרה. ומי שבחרהו הבורא יתעלה להורות לנו הדרך הטובה והישרה ולהנהיגנו, אחרי שנתראה האותות על ידו, ראוי הוא שנסמך עליו בהנהלתנו והנהגתנו, ואנו^י חייבים בזה למלך או לשלטון מאין חכמה^י, כמו שאמר (משלי כד, כא): "ירא את יי' בני ומלך", וכך שפן מי שנתראה מופת על ידו.

ועל שני הפנים^י הם חייבים בקבלת התורה, ובכמותם אמר החכם (משלי ח, ה): "הבינו פתאים ערמיה וכסילים הבינו לב".

שמנהיגים בהם הכסילים - שמנהיגים המלכים את ההמון הכסיל. **והעיר הנביא להנהיגם** - הנביא ממציא מדעתו חוקים ומצוות להנהיג בהם את העם, וה' מסייע בידו בעזרת האותות. **המניעות** - שלילת דבריהם. **וההספקמה** - גם אם נסכים לדבריהם חובה עלינו לקיים את מצוות התורה. **לשנות מנהג** - לשנות את הטבע, לחולל נס. **שמכזב עליו** - שמשקר בשמו. **ואם** - אף על פי. **מיישר אותם וכו'** - הנביא מדריך אותם להתקרב לה' באמצעות שקרו. **כי אין החזון וכו'** - נס ההתגלות לנביא אין קושי בעשייתו, יותר מלעשות נס החורג מחוקי הטבע, ולכן מדוע שה' יעשה נסים לנביא ולא יראה לו בפירוש אלו מצוות לעשות. **אלו** - אף אם. **שהוא כן** - שהנביא מצווה מדעתו. **להמשיך אחריו** - לעשות כדבר הנביא. **ואנו** - שכמו שאנחנו. **מאין חכמה** - אף שציווי המלך אין בו חכמה. **ומלך** - ירא את דבר המלך. **שני הפנים** - המניעות וההספקמה.